

MAGYAR FIGYELŐ

KAZINCZY ERDÉLYI LEVELEIBŐL

Azt a szót, hogy Erdélyben oly hegyeket fogok mászni, mint a tokaji, nagyításnak vevém elindulásomkor, olyakkal szólván, kik Erdélyt látták de most előre nézvéen Nyires felé, s Kraszna felé hátra, nagyításnak többé nem vehetém, nagy nagyítás épen ugyan nem vala. Csak hogy ez a bérc a Magyarországot és Erdélyt elválasztó Meszesnek, itt a maga csúcsainak sorában áll, mely miatt magasságát a szem fel nem veheti, lábain sok faluk foghatnának helyt. Meredekségét inkább is érzém az ereszkedőn, s lányom enyelgéseit közt, ki kendőjét tele szedé virágokkal, anyja testvérei, s egy szeretett barátnéja nevét sikoltozá, felejtém a mi ejesztgetné szemeimet. Végre egészen eltikkadva a legfőbb ponton valék.

Hah! mily rezzenő pillantat! Elöttem fekvék az egész Erdély. És bár eléggé érezhetőleg önthetném szóba a mit láttam. De ha a tájfestés szóval és nem rajzolatban mindig sikeretlen is, minthogy az efféle leírások az iskolák szólása szerint, nem az idő, hanem az úr tárgyai: annak a mit mondok, ha leveleim megjelennek, lesz az a haszna, hogy segíhetik azoknak érzéseiket, kik e cikkelyt itt fogják olvasni. Megfordulék sarkamon, s valamerre tekinték, éjszaktól keletig, s onnan tovább dél és nyugot felé, dombot láték és völgyet, s úgy dombot és völgyet minden lapály nélkül, mint midőn a kertész spallérja tetejét zsinór után nyirdeli. A Kárpát ága, mely Késmárk mellől Máramaroson s tovább aztán a Székely földön megyen le Szeben és tovább Fogaras mellé, a távolság miatt elvesze szemeim elől, elveszének az abrud-bányai s hátszegi rengetegek is. Egyedül a Blagyásza üté ki magát, a merre Belgrádot képzelhetém, a dombok és völgyök örök síkja közül, s oldalain foltonkint fehérle még mostan is a hó. Szótalanul állék itt. Úgy tetszék, mintha valamely isten egy magasan kiálló pontról nézte volna sok ideig a habokban hánykodó tengert, s tündér botjával egyet ütvén, épen most parancsolta volna, hogy a tenger azon alakban változzék földdé, de már benöve erdővel, melyben egy perc előtt hánykodó hab vala, s még előttem nem volt megteremtve az új föld embere, még nem voltak megteremtve állatai, mert innen nem vala látnom semmi falut, semmi tornyot, semmi kalibát; a táj ember nélkül, nyáj és marha nélkül, madár nélkül volt.

Láttam hazámnak sok tetőjét, s nem könnyen mulaszték el valamely alkalmat, hogy a legmeredekebb bérceket is megmászván, rólok körültekinthessek, s ismervén a különbséget azok és ezek közt elmondhatom, e látvány egyetlen a maga nemében s planetánknak talán semmi más pontján fel nem találhatik. A királyi Tatra, a budai, pozsonyi, tokaji, s csak az újhelyi tetők is, szebb tájat terjesztenek el a szem előtt, ott nagyobb és kisebb, hegyesebb és domborúbb hegyeket, messzire elnyúlt síkot, sok városokat és falukat, nyájakat és embereket látni, s a hajókat vivő Dunát és Tiszát, az árkaiból messzire kiömlő Bodrogot, s

így a darab stafirozva van. Itt mindezekből épen semmi. Magam valék itt lovaimmal, szekereimmel, cselédeimmal, s a mi rémítő az érzésben vagyon, az még nagyobbodék azáltal, hogy a nap is el vala rejtve, s az ég egész golyóbisát felettem mindenfelé bús felhők borították el.

Messze mértföldre terjede horizontom, s képzelhetni a kék szín mint vesze el, a feketés zöldön kezdve a veresellő sárgálló fehérig, hol azt az égnek vég színétől nem lehetne megkülönböztetnem. Ha a mit itten láték, tárgya lehetne valamely művész ecsetének, óhajtanám festené valaki. De az a bús és sötét egyenlő, minden változás nélkül vásznan, annál inkább rézbe metszve, nem tehetne kívánt hatást, mint egy tengerpart és sziklák és hajók, s légi perspectiva nélkül, s a *Claude-Lorraineket* és *Verneteket*, kik egy alig érezhető rándítással tömérdek messzeséget tudának átvinni darabjaikba, kifárasztaná. Itt magát kell látni az egyszerű pusztá nagy természetet, s ily bús fellegzetek alatt.

*

Mióta Erdélybe beléptem, magyartól még nem hallottam egyéb szót, mint magyart, de egy magyarországi valaki itt is németül szóla velem, s barátim biztatnak, ezt fogom majd mondani, mikor Erdélyt idehagyom is. Bejártam Erdélyt, s kénytelen vagyok vallást tenni, hogy barátim igazat jövendőitek: kivéven a szász földet, velem a külföld nyelvén senki nem szólott, de igen magyarul a külföld szülöttjei.

S itt a társasági együtt léteken is valami szívesebb, melegebb van, mint hazánknak korcs tájékin. A tizenhárom magyar s öt székely vármegyékből álló országban mindenek ismerik egymást, nagy részben rokonok, s úgy bánnak egymással mint rokonok, holott némely helyeken a rokont is idegennek szeretik nézni. Atyám, apám, anyám a nevezet, mellyel gyermek szüleihez szól, s együttlétökben szüntelenül cseng a mélcás bátyám vagy öcsém uram, s mélcás néném vagy húgom asszony. Az igen bátor bátyám s öcsém uram, s a hideg uram öcsém s rettegő uram bátyám, így meg vannak nemesítve, vagy elkerültnek.

Csak vallást kell tennem előttem, hogy Erdélyben két három helytt álmélkodva hallák, hogy én magyarországi magyar oly jól tudok magyarul, mint ők, s ezt egy fiatal tisztviselő nekem komplementként mondotta.

*

Erdélynek szabad dicsekedni, hogy literaturánk gyümölcsei annak felvirradásában itt termének, és nem nálunk: nekünk, hogy a jobb izlést s nyelvünk igazi csinosodását nem ők adák, hanem mi, ha tudniillik a számból *Báróczyt* és *Baróti-Szabót*, ezt a rómaiak, azt a franciák követésében, kiveszem. Némely házak férfi és leány gyermekei fordítgatának, nevelőiknek s szüleiüknek felvigyázások alatt, s olykor ezeknek segédjökkel is, s atyáikat nem tartóztatá fonák szégyenlés, a gyermeki próbát sajtó alá ereszteti. Belisart ketten fordíták; itt adá *Cidet Teleki Adám*; itt kesergé atyjának s kedves testvérenek halálát *Teleki József*, egy felejthetetlen elégiában, mely legalább folyó szép beszéde, könnyen ömlő versei, s philosophiai s politikai leckéi által érdemlé, hogy közönséges tapssal fogadtaték; s *Teleki* sok ideig első, sőt egy verselőnknek tartatott, s az idegen íz gyűlölméi a Cid fordítóját is elhomályosította; *Gyöngyösi János* itt írta rimes disticheit, míg nálunk a szép nemében alig találaték egy-két író, kit a nemzet ismerni akara. S az erdélyiek, hívek a szokáshoz, úgy hitték, még mindig van valamely hiánya nevelésöknek, ha gyermekeiket a külföldre ki nem küldik, a mit mi igen kis számban cselekvénk. Az erdélyiek így, ha nem

tanultak is, láttak, hallottak, könyveket hoztak haza, olykor rezeket, metszett köveket; fitogtatásul talán magokra nézve, de másoknak nagy hasznokra.

*

Prof. Kézy úrnak izraelitai keresztneve egy jegyzést tétet velem, mely kicsinység, de némely figyelmet érdemel: ez az Erdély erősen szereti a bibliai neveket, s főképen az ótestamentumiakat. Itt az *Adámok, Mózesek, Abrahámok, Sámuelek, Dánielek, Simonok, Rebekák és Ráchelek, Judithok és Eszterek*, folyó nevek; sőt a mi nálunk példátlan, vannak itt *Abelek is, és Timotheusok*. Szereti ez a föld a Farkast is, és a Drussianát, Polyxéniát, s ezeknek diminutívumaik *Drusszi és Póli*, mint *Abel Ábi, Borbála Biri, Anna Anikó, Mária Mariskó, s Krisztin Titi*.

*

Még nem ütötte vala el a kilencet, midőn Tordára beértem, s vasárnap lévén, kedvem jöve megjelenni az unitáriusok isteni tiszteletén. Kértem tehát predik. Barabás Sámuel urat, engedné, hogy hallgatója legyek, s hogy székében foghassak helyt. Az utolsót a tiszteletreméltó ember örömmel teljesíté, de nem az elsőt, mert most egy gyűjtögetés végett Kolozsvárról kiküldött deáknak kelle papolni.

Ha nem tudám vala, mely felekezet templomába vezettetém, azt fogtam volna hihetni, hogy az enyéim közt vagyok. A férfiak belépven székeikbe, állva maradnak, szemök eleibe tartják kalapjokat, a hogy azt a németországiak is cselekszik. Egyedül a szép nemnek van az a szabadsága, hogy befordulván székeikbe mindjárt leülhessenek, s úgy hajlanak elő, elmondani rövid felkiáltásokat. A két vallás különben is hasonlít egymáshoz, s gyakran történik, hogy az unitáriusok templomaikban református predikátor tart tanítást.

*

Vége vala a tanításnak, s a deák már le akara szállani a papolóból, midőn még megállá, s buzdítást teve híveihez, hogy egy *Luther*-templom felsegélésére adakozzanak. Alig mertem füleimnek hinni, s kérdést tevék predikátor úrnál, mint szedetik itt idegen felekezet számára segély. Erdélyben a templomot építeni akaró, de erre magát elégtelennek érző gyülekezet bejelenti szükségét a kormányzéknel, és ha ott engedelmet nyer a segélygyűjtésre, bármelyik felekezethez tartozzék, az kihirdetetik az országnak minden religióbeli templomaiban, s ennek tudása érdemié, hogy életemnek két óráját itt minden haszon, és minden öröm nélkül elvesztém.

*

Mely irigylést érdemlő szerencse juta nekem, hogy Erdélyt láthatám, és hogy így láthatám! Hálaival telik el szívem irántatok, kiknek oly szép örömeiket köszönhetek, s leginkább ti irántatok, andrásfalvi és zsbói barátném és barátim s teirántad nemeslelkű *Cserei!* Majd ha átlépek Gencs és Nagy-Károly közt a határon, visszatekintek az elhagyott dombok felé s áldást könyörgök az annyi jó és nagy fiak, az annyi jó és nagy leányok szülőföldjére.

Jó föld! tiszták és nem tiszták mindenhol vagynak, nálunk mint nálatok s nálatok mint nálunk. De te valóban nem vagy úgy elromolva mint mi. E vallással térek el innen, s ezt mondom majd azoknak, kik ide jönnek, hogy meglássanak, s reményilem, hiszem, a mit én érzék, érzeni ők is fogják.

A MULT NÉGY OSZLOPA

Az igazság olyan mint a napfény. Sem köd, sem füst, sem felleg nem képes örökre rejtve tartani. Minden homályon és minden sötétségen keresztülcsillan egyszer, ha ideje eljő.

A mesterséges ködöt, melyet történelmi szerencsétlenségünk boszorkánykonyhájára fejlesztett és igyekezett Erdélyre ráborítani: egyetlen lebbenésével elfujta a felszabadult igazság szele. Erdély történelmi valósága tisztán fénylik újra s fénye előre s hátra messzire mutat.

Ha csupán a búcsúzó esztendő eseményein futtatjuk végig emlékeztünket, szemünk előtt mélységek tárulnak föl Erdély magyar multjának történetéből. A történelmi mult négy súlyos oszlopát látjuk kiemelkedni ebből az egyetlen esztendőből, mely négy oszlop a véletlen (vagy a törvényszerűség?) csodálatos rendezése folytán együtt képviseli mindazt, ami egy népet államalkotó nemzetté emel ezen a földön.

A Zápolya-utcai temetőből felszínre került honfoglaláskori magyar vitéz a magyar fegyver évezredek uralmát hirdeti. Apaffy Mihály fejedelem hamvai a felvilágosult magyar államvezetés emléket idézik történelmi idők távolából s egyben örökséget jelentenek, kötelező, de céltudatos és törvényes örökséget a földnek ezen a csúcshán, melyet számunkra – és egyedül a mi számunkra – a sors évszázadokkal ezelőtt kijelölt.

Az egyetem ünnepe a magyar tudomány egyeduralmát s idők mélyére nyúló gyökereit jelenti s a százötven éves Nemzeti Színház a magyar művészet elsősültséget Keleteurópában.

Fegyver, államvezetés, tudomány, művészet: hiánytalanul együtt áll mindaz, ami egy nemzet lényegét jelenti. Fegyver, államvezetés, tudomány, művészet: négy oszlop, mely nélkül nincsen ország. Mivel

csak ez a négy oszlop képes fönn tartani a boltozatot, mely hazát borít valamely nép fölél.

Ami velünk történt, a történelem tükrében csekély esemény. Palotás házunkban idegenek vendégeskedtek. Zavarta őket a falak ódon patinája: bemázolták rikító festékkel. Riasztotta őket a boltívek komoly hangulata: kulisszát ácsoltak alá, hogy eltakarja. De olcsó volt a festék, lemosta egy augusztusvégi zápor. A kulisszát szétrongyolta a történelem első érintése.

S lám alig tisztult ki palotás házunk, máris honfoglaláskori vitézek fegyverzete csörömpöl benne, ódon termeiben bölcs fejedelmek lába dobban s taláros tudósok méltóságos alakja bolyong évszázados tékaiban. S ott áll előtte az ősi almafa, mely gyökereit a nemzet lelkébe eresztve termi változatlanul a művészetek örök gyümölcseit

A Zápolya-utcai ősmagyar vitéz mögött ott állanak végtelen sorban bajvívó elődeink, kik fegyvert markoltak s vért áldoztak ezért a földért s érettünk. Nincs szakadás a láncban: a sor végén magunk is ott állunk, honvédruhában s mindenre készen. Fegyvert markolva s vért áldozva, ha kell, a földért s azokért, kik majd utánunk jönnek a sorban. A fejedelmi sír mögött sok hant sorakozik s az államvezetői tudás, nemzetvédő akarat, építő lelkesedés él, küzd, lobog és hitet tesz ma is ezen a földön. Tiszta kezek emelik magosra a tudomány fátylóját, melynek fénye évszázadok óta innen világítja be Keleteurópát. A művészet pedig virágozik, mint a mesebeli rózsató, a hamuból, vérből s könnyből kevert humuszon.

Ez együtt Erdély. A mesterséges ködtől megtisztítva, a valóság fényében. Erdély, melynek multja fölött bajnokok és fejedelmek, tudósok és művészek szelleme örökdió évszázadok óta s minden hamissággal szemben győzedelmesen. Ez a szellem ott áll ma is az államvezetők mellett, ott áll a tudomány aulájá-

ban, az alkotóművész gondolatának megszületésénél s a rivalda fényében egyformán. S ott áll a honvéd fegyvert markoló alakja mellett is, mindég mindenre készen s híven a multból visszatükröződő önmagához.

Wass Albert

ERDÉLYI ROMÁN UTAZÓ A MULTSZÁZADI MAGYARORSZÁGRÓL

A nemzeti önismeret egyik legfontosabb feladatunk. Tükröt keresünk, amelyben nemzetünk őszinte képét pillanthatjuk meg. Kétségkívül igen tanulságos, ha ezt a tükröt idegen nemzet tartja elénk, még tanulságosabb, ha szomszéd nép, vagy éppen velünk egy területen, állandóan mellettünk lakó nemzetiségünk fordítja szembe velünk. Ritkán mutatja a legigazibb valóságot, de az idegenek érzelmeiről híven tudósít, elárulja természetes megnyilvánulásaink egy-egy olyan vonását, melyet nem érzünk hibának, de elég ahhoz, hogy rossz hírnevünket táplálja a népek tudatában. Megtudjuk, hogy a megfigyelések mennyire csak a felszín horzsolják és mennyire csak a külsőségeket veszik figyelembe s ezáltal mennyi kárt okozhatnak felületességükkel. Az érdekesség és tanulság vonz, ezért lapozunk fel egy több mint százéves román naplót.

Ion Codru Drăgușanu (1823–84), fogarasi román, Szentpétervártól Nizzaig beutazta az akkori Európát s több ízben útbajeltette Magyarországot. Úti naplójában¹ néhány jelentéktelen, közkeletű megjegyzést helyez el. Így például a nizzai farsangról szólva, megállapítja, hogy a franciák léha kánkánjához képest a magyarok csárdása valósággal isteni tánc. Megörökíti avignoni élményei közül a magyar káromkodással való találkozását. Ez

¹ Călătoriile unui Român Ardelean în țară și în străinătate. 1835–44. Peregrinul Transilvan. Kiadta: C. Onciu. Valenii de Munte, 1910.

úgy történt, hogy a kikötéskor a nagy forgatagban rátaposott valakinek a lábára, mire az illető nagy hangosan pár vaskos magyar szót vágott hozzá. »Mivel már évek óta nem hallottam ilyen édes hazai hangokat, ilyen távol a magam s e káromkodás szülőföldjétől, varázslatként ütötte meg fülemet s megfordulva egy »ebadtá«-val válaszoltam, mire hirtelen egy »pur sang« magyartól öleltem át, aki honfitársának nevezett« – írja Codru Drăgușanu (141. l.). Legutolsó párizsi levele mottójául »az erdélyi testvérnemzet, a magyar« nép mondását választja: »Gyere Rózsám Enyvedre, Ott a világ közepe!« (244. l.). Majd mikor egy orosz herceg titkárává szegődik, magyarnak adja ki magát. Hálából »a kölcsönvett nemzetiség hozta sikerért« levelét ez alkalommal magyarul zárja be: »Isten áldjon meg!« (197–198. l.)

Ezek az apró megjegyzések is elárulnak valamit: azt, hogy 48. előtt az erdélyi román értelmiség mennyivel reálisabban gondolkozott népének a Kárpát-medence életteréhez való alkalmazkodásáról. Ennek a világlátott utazónak reális szemlélete és bátorsága volt tükröt fordítani saját fajtája felé: »Az adót nincs miből megfizetnünk, de a zsidónak kell, hogy jusson, mert lám tartozunk neki... jajgatnak az emberek, hogy szegények. Akinek két ép marka van, gazdag ember.« A jobbágyok felszabadítása ha nem is hozott különösebb változást az életviszonyokban, szabad napokhoz juttatta a népet: »Az emberek napokat nyertek, a napokból pedig pénzt lehet csinálni! A mi emberünk nem szeret dolgozni, napszámra elpipál az asszony mellett a tűznél, vagy alszik az árnyékban a fa alatt, vagy iszogat a zsidónál a kocsmában. Hát ne legyen szegény, hát ne legyen buta? Mondtam már, hogy a szegénység a butaságból származik... Így nyertük meg a nyelvünket is, melyet nem ismerünk s mellyel következőképpen

nem tudunk élni. Térjünk magunkhoz, vetközzük le a lustaságot s rázzuk le magunkról a butaságot. A jobbgységnek vége, de az emberek most kényszer-jobbágykodás helyett, jókedvükből szolgálnak s nem hogy maguknak használnának inkább, ragaszkodnak a rossz szokásokhoz, mint a vak a kerítéshez.«

Minden kísérő magyarázat nélkül álljon itt alább a Magyarországról szóló levél legfontosabb részeinek fordítása:

Bécs, 1838. december.

»Extra Hungariam non est vita:
Si est vita, non est ita.«

»Bukarestnek Bécs, de még Pest, vagy Temesvár mellett is faluformája van, akár az építkezéseket, akár az intézményeket nézed... (25. l.).

Ezzel már be is fejezhetném, de hát akkor miért írtam levelem elejére ezt a rendkívül jellemző magyar mondást; noha keresztül utaztam Magyarországon, annyit mondhatok csak, mint a cigány a mennyországról ...

Elteltekintve a városoktól, nem sok különbség van Magyarország és Havasalföld között. Ugyanaz a lapos síkság, mint odaát, a Kárpáton túl, ugyanazok a rozoga, gyatra fedelű kunyhók, mint Romániában mindenütt. A magyar alföldnek van még egy ékessége, a homokvilág, de a pusztai magyarok még meztláb is sarkantyút viselnek is olyan rongyosak, hogy rossz rájuk nézni, amit a románoknál, akármlven nyomorultak is, nem láthatasz.

Az utak úgy vannak, ahogy Isten megteremtette azokat; akárcsak Romániában senki sem szentségteníti meg a természetet keze munkájával.

— — — — —
Az igazi Magyarországon, éjjel utaztam át Szegeden, ahol először ettem életemben paprikást, afféle megpaprikázott magyar csulama²-t,

² Fűszeres, húsos török étel.

mely csípi a szádat s égeti még a lelket is. Még egy nagyobb, 30.000 lelkes falun, Kecskeméten haladtunk keresztül és végre megérkeztünk Pestre; a város éppen akkor lábait mosta a kiáradt Dunában, mely egyedül választja el ikerestvéréától, Budától.

Mindkét városban sok megrogygyant házat láttam; gyenge anyagokból, égetetlen téglából és dögölt földből készültek, mivel az erdők messzesége miatt itt fahiány van.

Nagy volt a nyomorúság.

Buda csodálatos helyen fekszik, egy magas hegy tetején s nincs szebb valami, mint a Náadori Palotától alátekinteni Pestre, a Duna s a partmenti utcák hosszában.

Magyarország abban is hasonlít Romániához, hogy noha csakugyan mindenben bővelkedő ország, a lakosok – a közmondás szavával élve: a cigány is a maga lovát dicséri – a haza értékeit mértéken felül hirdetik.

Azt mondják a románok, hogy aki iszik a Dámbovița vizéből, nem válik meg tőle többé; a magyarok is azt mondják, hogy Magyarországon kívül nincs is élet s ha van, az nem lehet olyan.

Ez onnan van, hogy ezekben a részekben, benépesíthetetlenek lévén, a világ minden nemzetének a söpredéke megfordult, majd e szemetek a lakosság felszínhájává válnak, magukba gyűjtve a zsírját, mert nem hiába mondják: gazdag ország, rossz berendezés.

Éppen így minden francia borbélyból tanár lesz Bukarestben s ahány szélhámos van, az mind orvos, akik kicsavarják az aranyat bojárjainkból, csak mert jól tudnak hazudozni – franciául.« (29–30. l.)

Egy évvel később ezt írja:

»Pesten kiszálltunk az »Árpád«-ból, bevonultunk a »Magyar Királyné«-szállóba a Dunaparton s három napig időztünk.

Egyik este sétálni indultam a hajóskapitánnyal – olasz ember – s egy amolyan városi »kaszinó«-ba

tértünk be, ahol számos tanulmánygyógyó ifjú gyült össze, köztük két földi, két erdélyi is. Ezekkel, kérésükre, beszédbe elegyedtem; látták rajtam, hogy Erdély nem idegen számomra, noha nem árultam el nekik, hogy magam is erdélyi vagyok. Mások is odajöttek, amint meghallották, hogy hol olaszul, hol románul beszélgetünk, végül hogy mindnyájan megértsük egymást, németül indítottuk meg az általános társalgást.

A magyarok, ázsiai nép lévén, a vendéglátás erényét nagy mértékben örökölték s azt szenvedélyként gyakorolják rendes és rendkívüli esetekben.

Arról szó sem lehetett, hogy könnyen szabaduljunk az ifjú uraktól... Az ebéd alatt előhoztam, amiket nem rég láttam Olaszországban, dicsőítettem Romániát, ami illendő is, távol lévén hazámtól. Végül felmelegedve a kitűnő budai bortól, majd meg egészen feltűzelve a tokajitól, az én ifjaim nem ügyeltek többé a szájukra s úgy belerántottak a politikába, hogy reszketni kezdtem, azt híven, hogy még mindig a Lajtán túl vagyok.

Barátaim hamarosan megnyugtattak, Magyarországon beszélhetsz a kormány ellen, akárcsak Bukarestben. Más dolog az újságokba írni, mert azok szigorú cenzurának vannak alávetve.

Tapasztaltam, hogy a magyar mágnások, mint a román bojárok, vagyonukat idegen országokban szórják szét, de nem igen bocsátják meg nekik a párisi kalandozásokat, mint a mi bojárjainknak, sem a német szabadegyetemen nem folytathatják tanulmányaikat.

A magyar erősen büszke, gőgös nemességére és megveti a kereskedést, meg az ipart, nem kevésbé a gyakorlati ismereteket. Élete a politika, a pereskedés és a falusi gazdaság. Ez utóbbit azonban kezdetlegesen űzi, mellőzve az előbbre haladott külföld eredményeit.

Noha e tekintetben a magyarok

igen hasonlítanak a mi bojárjainkhoz, mégis már korábban, mintha nagy lépést tettek volna előre a haladás útján és igyekeznek lerázni magukról a középkori hagyományokat, melyek már ugyanis messze meghaladták az idők határait.

A haladásnak Magyarországon Széchenyi István gróf adott nagy lökést...«

Itt következik Széchenyi különféle alkotásainak elsorolása s reményét fejezi ki, hogy Románia sem fog már soká elmaradni reformok keresztülvitelében s hogy a bojárok is több tudományos műveltségre fognak szert tenni, »mely teljességgel hiányzik belőlük s amellyel számos magyar szerelte fel magát«. Ezután pedig egy olyan kitétel következik, mely méltán elgondolkoztathatja ma is szomszédainkat:

»A kultúrában, mint a természetben, a szomszédot hamarabb utánozza az ember, mint a távolit és könnyebb lépést tartani a lassan járóval, mint azzal, aki rohan.« (51–53. l. Bukaresti levél.)

Még egy jellemző és ma is időszerű megjegyzést idézünk:

»...Szomorú, hogy Magyarországon az iparos- és kereskedőosztályt mind csak az Izrael fiai képviselik...« (75. l.).

Salamon Sándor

A SZÉKELYFÖLD ANYA- ÉS CSECSEMŐVÉDELMENEK KÉRDÉSE

A kolozsvári gyermekklinika felépülése a kultuszkormány megértő támogatásával, reméljük, csak idő kérdése. Az a nagy lelkesedés és segíteni akarás, amely e kérdésben társadalmunk minden részét mozgatta, bizonyíték, hogy tudatosan vagy sejtve, egyre többen figyelnek fel népünk legértékesebb biológiai értékhardozójára: a csecsemő, a gyermek megtartásának és gondozásának nagy kérdé-

seire. Az egyetemi klinika azonban a legeszményibb működési lehetőségek birtokában is, lényegénél fogva, legfeljebb csak központi, tudományos irányító és szakorvos-tánpótló szerv lehet a csecsemő- és gyermekhalálozás elleni küzdelemben. Így ezen a téren kétségkívül az egyik legelső és legfontosabb feladat mielőbbi munkába-

állítására méltó keretek között, de a tulajdonképpeni küzdelem a vidéken dől el. Az erdélyi magyarság csecsemőhalálozás elleni küzdelmének súlypontja természetesen ott kell hogy legyen, honnan biológiai megújódását várhatja. S ez a négy székely vármegye.

A Székelyföld csecsemőhalálózása az utóbbi években így alakult:

100 élveszületettből elhalt egy éven alul:

	1929–38.		1941.		1942 I–VI. hó
	összesen	%	összesen	%	összesen
Csik	7379	16.7	564	12.5	360
Udvarhely	6249	16.6	468	14.7	192
Háromszék	4780	13.7	325	9.4	145
Marostorda	13698	16.1	1022	14.9	547
Négy megyében	32107	15.7	2379	12.8	1244
Magyarország összesen	301133	15.1	36195	13.1	19514

Az 1929–38-as évek átlagában a székely vármegyék csecsemőhalálózása magasabb volt, mint az országos átlag, a megyék közül is egyedül Háromszéké alacsonyabb. A legutolsó, 1941-es évben már a négy megyéé is alacsonyabb volt, mint az országos átlag. Ez biztató jel. De nagyobb távlatban vizsgálva, míg a Csonkaországban céltudatos és határozott szociális és közegészségügyi munka eredményeként lassú, de állandó csökkenés figyelhető meg, itt ez a folyamat esetleges, egy-egy jó esztendő után újabb kiugrás észlelhető és a javulás sokkal kisebb mérvű.

Erdélyi viszonylatban Háromszék a száz vidékek arányszámait mutatja, míg Udvarhely, Maros és különösen Csik megközelíti a nyugati, délnyugati megyék katasztrófálisan magas csecsemőhalálózását. Ha az 1929-es arányszámot 100-nak vesszük, az 1929–38-as átlag arányszám Csikban 82, Udvarhelyben és Háromszékben 90, Marosban 83, ami ismét a javulás kis mértékére mutat, igaz, ezek az arányszámok 1941-ben határozottan csökkentek, de 1942-ben ismét emelkedő jellegűk van.

A magas csecsemőhalálózási arányszám azt jelenti, hogy tíz év alatt kerekén 32.000, s még a mai javulás mellett is évi 2000–2500

csecsemő pusztul el. Nem foglalkozhatunk itt ennek okaival részletesebben, csak kiemeljük, hogy például 1934-ben az egy éven alul elhalt csecsemők szinte 80%-a Csik, Udvarhely és Háromszék megyében még az első félétet sem érte meg s 33%-a az első harminc napban halt meg. A halál oka az esetek 50%-ában koraszülöttség és általános gyengeség, további 33 százalékában bélhurut és 11%-ában a légzőszervek megbetegedése volt. Az újszülött és korai csecsemőhalálozás magas arányszáma általánosságban a születés előtti és utáni anya- és csecsemővédelem elhanyagoltságára, a halálozás okainak megoszlása emellett még a tervszerű, általános egészségvédelmi munka hiányára mutat. Ez a megállás idején az egész területen általános jelenség.

Az 1914–18-as világháború előtt az ország nem ismerte fel a székely megyék biológiai jelentőségét, így anya- és csecsemővédelmi intézményeket majdnem egyáltalában nem állított fel; a román uralom természetesen ugyancsak nem sokat tett, így 1942-ben a székely vármegyék anya-, csecsemő- és gyermekvédő szervei a következők (megjegyzendő, hogy az egészségvédelmi köröket és a napközi otthonokat 1940 óta állították fel):

A négy székely vármegye csecsemő- és gyermekvédelmi szervei 1942-ben:

	Csik	Három- szék	Maros- Torda	Udvar- hely	Összesen
Egészségvédelmi körök keresztos szolgálattal	zöld- 7	6	8	4	25
Gyermek-kórház v. osztály	–	–	–	–	–
Gyermek-menhely	–	–	1	–	1
Szülő-otthon	1	–	–	–	1
Szülő-otthon épületekben	2	2	2	2	8
Szülő-osztály	–	1	–	–	1
Bölcsőde	–	1 (gyári)	–	–	1
Napközi otthon	rendes nyári	6 7	– 6	– 4	6 17

Jelenleg csak Csíkban működik egy szülő-otthon, különben az egész Székelyföldön egyetlen egy gyermek- vagy csecsemőkórház, korszerű szülő-osztály vagy bábaképző nincsen. A nagy társadalombiztosító intézeteknek sincsen csecsemő- vagy gyermekosztályuk, sőt nincs szakorvosuk sem.

A csecsemőhalálozás ellen folytatott küzdelem elválaszthatatlanul összefügg az anyavédelemmel, a szülő nő és újszülött legmesszebbmenő gondozásával, ami az általános szociális és egészségügyi intézkedéseken túl, elsősorban szakembert és intézményeket követel.

A Székelyföld csecsemőhalálozása, az ellene való védekezés, a fokozott anya- és csecsemővédelem ezen a helyen nem erdélyi kérdés, egyetemes magyar kérdés. Azzá teszi a székely nép biológiai ereje, a székelység természetes szaporodása.

A négy székely megyében a születések arányszáma 1000 lélekre számítva 1929–38 átlagában 27,5, míg a trianoni országban 22,3. Így az utóbbi sokkal jobb általános halálozási arányszám mellett is kevésbé gyarapszik, a székelység természetes szaporulata ez évek átlagában 9,8 volt, az országos 6,8-al szemben. 1941-ben az országos születési arányszám 20,3, a székely megyéké 25,8, a természete-

tes szaporodás az országos 6,4-del szemben 10,7.

Ez az egészséges természetes szaporulat eredményezte, hogy míg 1930-ban a négy székely megye kerekben 700.000 lakosa a trianoni ország lakossága számához viszonyítva 8%-nak felel meg, ugyanakkor 1929-től 1938-ig, tíz év alatt, a székely vármegyék szaporulata a csonkaországi születések 10,7 százalékának és a természetes szaporulat 12,0%-ának felel meg.

Még szembetűnőbb a székelység életereje, ha az 1941-es adatokat vetjük össze. A négy székely vármegye lakossága 1941-ben 732.728, az élveszületések száma 17.993, ezre 25,8, a természetes szaporulat 7540, ezre 10,7%, csecsemőhalálozás 12,8%.

Hat dunántúli megye: Baranya, Fejér, Somogy, Tolna, Vas és Zala összes lakossága 2.175.586, az élveszületések száma 31.240, ezre 17,1, szaporulata 6710, ezre 3,7, csecsemőhalálozása 11,5, tehát a majdnem háromszor nagyobb népesség egy év alatt kevesebb lélekszámmal szaporodott. A születés, halálozás és csecsemőhalálozás magas arányszámai életerős, fiatal népességeket jellemeznek. A székelyföldi anya- és csecsemővédelem tervszerű fejlesztésével ezt a népünk számára felmérhetetlen értéket kell méltó megbecsülésben részesítenünk.

Tonk Emil